Faiq Ələkbərli
AMEA Fəlsəfə İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, dosent, fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru

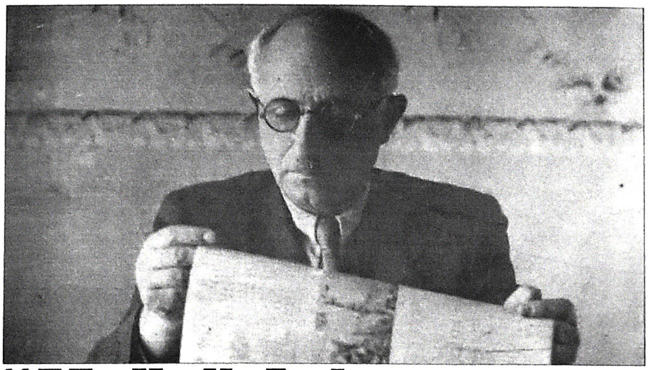

"Molla"-Ariyançı İran dövrü və Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı

4-cü Yazı

Xüsusilə 22 may 2006-cı ildə İran deyilən məmləkətdə baş verən Milli hərəkat bu rejimə vurulan ən ağır zərbə oldu. "Ya istiqlal, ya ölüm!", "Azərbaycan bir olsun, mərkəzi Təbriz olsun!", "Haray, haray, mən Türkəm!", "Qalx ayağa Azərbaycan!", "Azərbaycan var olsun, düşmənləri yox olsun!", "Türk dili, İranda rəsmi dövlət dili olmalıdır!" kimi şüarlarla başlayan bu hərəkat təkcə "İran"ı deyil, bütün dünya dövlətlərində geniş əks-səda doğurdu. 28 may 2006-cı ildə İslam Milli Şurasının qarşısında gerçəkləşən nümayişdə oxunmuş olan bildiri Azərbaycan Türk milli hərəkatının önəmli tarixi bir sənədi hesab oluna bilər. Həmin sənəddə göstərilirdi ki, son 100 ildə İrandakı millətlər, xüsusilə də türklər fars irqçiliyinin mədəni, siyasi, iqtisadi sahələrdə şovinizmi və ayrımçılığı ilə üz-üzə qalmış, türk dilinin və mədəniyyətinin yox edilməsi üçün hər şey edilmişdir. Ən əsası odur ki, bölgənin 7 min illik tarixi deyil, ancaq 2500 illik Ariya-Fars tarixi, mədəniyyəti təbliğ olunmuş, digər xalqlar, o cümlədən türklər "gəlmə" və vəhşi xalq olaraq tanıdılmışdır. Pəhləvilər dönəmində türk xalqına və digər xalqlara edilmi haqsızlıqlar "İslam inqilabı"ndan sonra da davam etdirilmiş, konstitusiyanın 15, 19 və 20-ci maddələrində fars olmayan digər xalqlarla bağlı yer alan məhdud haqlar da gerçəkləşməmişdir. Nümayişçilərin İslam Şura Məclisinin qarşısında da əsas iki tələb: 1) Türk dilinin rəsmən tanınması; uydurma "Azəri dili"nin dövlət orqanlarında, ölkənin rəsmi yazışmalarında önlənməsi; ibtidai məktəbdən başlayaraq universitetədək ölkənin türklərin yaşadığı bölgələrdə ana dilində təhsili; 2) Türkcə yayınlar yapan ölkə çaplı radio-televizya mərkəzinin qurulması; Türk dil və ədəbiyyat qurumunun, ölkə universitetlərində Türk dili bölümə-lərinin qurulması, irəli sürmüşdü.

Eyni zamanda, nümayişçilər konstitusiyanın 15, 19 və 20-ci maddələrində fars olmayan digər xalqlarla bağlı yer alan haqlarının gerçəkləşdirilməsini, Bəzz-Babək qalasına yürüşlərin bərpa edilməsini, Azərbaycan Millətinin Haqlarını Müdafiə Şurasının yaradılmasını, Azərbaycan türkcəsində kağız paraların basılmasını, Türkiyə ilə Azərbaycan arasında Dostluq evinin qurulmasını, Azərbaycan ziyalılarına, dövlət xadimlərinə abidələrin ucaldılmasını və digər milli məsələləri də irəli sürmüşlər.

May hadisələri Azərbaycan Respublikasının və Türkiyə Cümhuriyyətinin parlamentlərində geniş şəkildə müzakirə olundu və rəsmi Tehranın nümayişçilərə qarşı amansız davranışları qınandı. Güney Azərbaycandakı milli hərəkat yenidən dünya siyasi müstəvisinə daxil oldu. Belə ki, artıq 26 iyun 2006-cı ildə Avropa Birliyinin üç komissiyasında "İran"la bağlı müzakirə gündəmə gətirildi. Bu komissiyalar - İnsan haqları Komissiyası, Təhlükəsizlik Komissiyası, Avropa Birliyinin İran üzrə Xüsusi Komissiyası - İranda yaşayan Azərbaycan türklərinin, ərəblərin, kürdlərin və belucların, hətta İran İslam rejiminə müxalif olan fars nümayəndələri də dəvət edilərək müzakirələrdə iştirak etdilər. Bu tədbirdə qəbul edilən bəyanatda Güney Azərbaycanla bağlı məsələlər də öz əksini tapdı. Bundan sonra, ABŞ Dövlət Departamenti və Avropa Parlamenti də Güney Azərbaycan türklərinin, eləcə də digər xalq və etnik qrupların hüquqlarının pozulması ilə bağlı bəyanat verdi.

22-28 may 2006-cı il mayxordad hadisələrindən sonra Azərbaycan milli hərkatının əsas diqqət mərkəzində 2011-ci ildən etibarən Urmiya gölünün sürətlə qurması və, hökumətin bu məsələyə biganə yanaşması olmuşdur.

Beləliklə, yeni dövrdə bütöv Azərbaycan ideyasına bu və ya digər şəkildə bağlı olan Azərbaycanın güneyində və quzeyində Azərbaycan Demokrat Firqəsi (ADF), Cənubi Azərbaycan Milli Azadlıq Hərəkatı (CAMAH), Güney Azərbaycan Milli İstiqlal Cəbhəsi, Güney Azərbaycan Aydınlar Birliyi, Dünya Azərbaycanlıları Konqresi (DAK-1, DAK-2), Güney Azərbaycan Milli Oyanış Hərəkatı (GAMOH), Yeni GAMOH, Bütöv Azərbaycan Birliyi (BAB), Dünya Azərbaycanlılarının Haqlarını Müdafiə Komitəsi, Güney Azərbaycan Milli Birlik Şurası, Bütöv Azərbaycan Ocaqları (BAO), Güney Azərbaycan Liberal Demokrat Partiyası (GALDP), Azərbaycan Qurtuluş Təşkilatı, Vahid Müstəqil Azərbaycan Cəbhəsi, Azərbaycan İstiqlal Şurası, Azərbaycan Demokratik Milli Birlik Şurası, Bütöv Azərbaycan Hərəkatı (BAH), Azərbaycan Öyrənci Hərəkatı (AZÖH), Güney Azərbaycan Demokrat Partiyası (GADP), Azərbaycan Milli Direniş Hərəkatı (AMDH), Azərbaycan Siyasi Quruluşlarının Əməkdalıq Platforması və başqaları meydana çıxdılar.

Bu gün Güney Azərbaycan türklərinin birinci müttefiqi məhz çağdaşlıq və onun mahiyyətini əks etdirən demokratiya və insan haqları məsələsidir. Dünya Azərbaycanlılarının Haqlarını Müdafiə Komitəsinin rəhbərlərindən olmuş Böyük Rəsuloğlu bununla bağlı yazır: "Şovinizmin beynəlxalq səviyyədə əleyhimizə apardığı siyasi fəaliyyətə... qarşı ən dəyərli silah radikallıq, yıxıcılıq deyil, demokratiyadır. Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı indiki anda yalnız beynəlxalq hüquq normalarından, milli müqəddəratımızı təyin hüququndan istifadə edərək fars şovinizmini diz çökdürə bilər...Bizim öz daxilimizdəki çatışmazlıqları gizlətmədən açıqlayıb, analiz edib çarə yolu tapmağımız Hərəkatımızın gələcəyinin təminatıdır". Böyük Rəsuloğlu onu da yazır ki: "Bu gün fars şovinizmi bir dar boğazdan keçir və qurtulacağı yoxdur".

Bu anlamda Azərbaycan Mərkəzli Türkçü Düşüncə Sistemi ideyasının müəllifi, siyasi-milli fəal, ideoloq Arif Keskinin də baxışları maraqlıdır: "İstiqlal və Bütövlük problemimiz həll olunduqdan sonra da Azərbaycan və Azərbaycanlılıq olqusu davam edəcək. Bu yöndən baxıldığında istiqlal və Bütövlük bir dönəmsəl problemdir. Ancaq Azərbaycan və Azərbaycanlılıq isə tarix boyu davam edən bir olqudur".

A.Keskinə görə, bu o anlama gəlir ki, azərbaycanlılığın ön plana çıxması fonunda artıq Azərbaycan türkləri, eləcə də digər bəzi xalqlar üçün "iranlılıq" paradiqması çökməkdədir. O, yazırdı: "İran İslam Cümhuriyyətinin bir siyasi rejim olaraq məşrutiyyət böhranı Şiə-İslam böhranını da doğurmuşdur. İranda Şiə-İslamın siyasi müstəvidə bphranı iranlılıq kimliyini də tənəzzülə uğratmışdır. Şünki Şiə-İslam sistemi iranlılıq kimliyinin təməl nöqtəsi olmuşdur. İranlılıq kimliyinin təməl nöqtəsi olan Şiə-İslam sisteminin böhrana girməsi ilə iranlılıq kimliyinin tənəzzülə başlamışdır". Keskinə görə, iranlılığın çöküşü fonunda Güney Azərbaycan Milli Hərəkatı dominant bir hala gəlmişdir.

Güney Azərbaycanın başqa bir milli fəalı Rza Keskin "Türk dili və İran kimliyi" (2000) kitabçasında yazır ki, "İran" cəmiyyətində ciddi böhran var və onun aradan qaldırmağın tək yolu dəyişikliklərin olmasıdır. Bunun üçün ilk növbədə, farsçılıq əsasında təşəkkül tapmış İran milli kimliyinə, İran milləti anlayışlarına yenidən baxılmasını zəruri hesab hedan R.Keskinə görə, türk dilində yazıb yaratmaq istəyənlərə, türk mədəniyyətini təbliğ edənlərə bölücü, şovinist kimi baxmaq doğru deyildir.

Prof. M.Zehtabi ilə birlikdə 1986-cı ildə "Azərbaycan Mədəniyyət Ocağı"nı yaradan, Azərbaycan Milli hərəkatının son dövrlərdə ən fəallarından biri olan Həsən ağa Dəmirçi Azərbay-cani İran İslam rejimi tərəfindən daim təqiblərə və həbslərə baxmayaraq, heç bir zaman bu yoldan geri çəkilməmişdir. Dəmirçi də hesab edirdi ki, Azərbaycan türkləri qəsb edilmiş bütün haqlarını geri qaytarmalıdır.

Tanınmış ziyalı, prof. Nəsib Nəsibliyə görə Güney Azərbaycan Milli hərəkatının daxilindəki cərəyanlar arasında (mədəni muxtraiyyat, milli məhəlli muxtariyyat və ya federallaşma, milli istiqlal və b.) ən doğru olan istiqlalçılıqdır. Onun fikrincə, 1925-ci ildən etibarən İranda hakimiyyəti ələ alan İran Pəhləvilər və İran İslam rejimlərinin türklərə, oz cümlədən Azərbaycan türklərinə qarşı apardığı 100 illik assimilyasiya və məhvetmə siyasəti bundan başqa yolun nəticəsiz olduğunu ortaya qoyur.

Nəsibliyə görə, Azərbaycan Milli hərəkatının uğur qazanması üçün milli qüvvələr ilk növbədə, "İran" xaricindəki "sağ" və "sol" dairələr Azərbaycan Türk xalqının azadlığı naminə bir araya gəlməyi bacarmalıdır. İkincisi, milli qüvvələr federalçılıq, istiqlalçılıq, kültürçülük məsələlərində konkret yol tutmalı, müəyyən bir mexanizmlə, dəlilərlə öz işini aparmalıdır. Üçüncüsü, proqram sənədlərini qaydaya saldıqdan sonra, taktik məsələlər işlənib hazırlanmalı, konkret bir xətt üzərində işə davam edilməldiri. Dördüncüsü, milli qüvvələrin koordinasiya mərkəzi olmalı, beşincisi ölkə daxilində təşkilatlanma işi sürətlənməlidir. Altıncısı, federalçılar və istqilalçılar milli burjuaziyanı milli işə cəlb etməlidir.

Dünya Azərbaycanlıları Konqresinin (DAK) həmsədri, tanınmış ziyalı, millət vəkili Sabir Rüstəmxanlı isə hesab edir ki, Güney Azərbaycan türklərinin gələcəyi ilk növbədə, öz əllərindədir və Türk birliyinin yolu da Güney Azərbaycandan, Azərbaycanın bütövlüyündən keçir: "DAK bir məslək işidir. Orada toplaşanlar, Bütöv Azərbaycan uğrunda mübarizə aparan, haqq səsinizi dünyaya çatdıran cəfakeş insanlardır".

S.Rüstəmxanlı "İran"ın dini rəhbəri S.Ə.Xameneyi ünvanladığı açıq məktubunda da göstərirdi ki, Quranda belə xalqların təbii haqları tanındığı, aqibətlərinə görə hər bir xalqın özünün cavabdehlik daşıdığı halda, indiki İran İslam rejimi buna əməl etmir: "Quranda hər bir türk insanının baş ucundan asılması gərəkən ayələr çoxdur. Məsələn, 2-ci surənin 30-cu ayəsində açıq-aşkar deyilir ki, xalqlar öz aqibətlərinə görə məsuliyyəti özləri daşıyırlar. Zülmə dözüb başqasına boyun əyənlər öz bədbəxt-liklərini yaxınlaşdıranlardır. Bunu bilə-bilə bizim milləti niyə zülmə və farslaşdırma siyasətinə dözməyə məcbur edrisiniz?". Daha sonra S.Rüstəmxanlı doğru yazır ki,Azərbaycan türkləri hər zaman mənəvi dəyərlərə yüksək qiymət verən, mərhəmətli bir xalqdır: "Hakimiyyət onların əlində olanda İranda bütün millətlərin inkişafı üçün şərait yaradıb. Lakin Pəhləvi rejimi türk idarəçiliyinin bu tolerantlıq ənənələrini məhv etdi və bu yolla İran dövlətinin mənəvi dayaqlarını sarsıtdı. Bu gün də ölkənizin müxtəlif mətbuat orqanlarında türklər təhqir olunur, buna etraz edən soydaşlarımız isə dəstə-dəstə zindanlara atılır, adi haqlarını tələb etdiklərinə dəhşətli işgəncələrə məruz qalırlar. Bu onu göstərir ki, "İslam Cümhuryyəti" adına qurulmuş indiki hakimiyyəti türklərə münasibət baxımından Pəhləvi rejimindən heç nə ilə fərqlənmir".